

УДК: 130.0

Селевко В. Б.

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНОСТІ КУЛЬТУРО-ПОБУТОВИХ РЕЦЕПЦІЙ ІЗ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРАГНЕННЯМИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статье рассматривается влияние материально-бытовой культуры западной цивилизации на изменения в культуре повседневности и общественном сознании украинского общества, в частности, определены источники евроатлантических интеграционных процессов.

Ключевые слова: повседневность, культурные рецепции, глобализация, вестернизация, евроинтеграция.

У статті розглянуто вплив матеріально-побутової культури західної цивілізації на зміни в культурі повсякденності і суспільній свідомості українського суспільства, зокрема, визначено витоки євроатлантичних інтеграційних процесів.

Ключові слова: повсякденність, культурні рецепції, глобалізація, вестернізація, євроінтеграція.

The article considers the influence of material culture of Western civilization on the changes both in the culture of everyday life and the public consciousness of Ukrainian society; the sources of Euro-Atlantic integration processes are defined, in particular.

Keywords: everyday life, cultural receptions, globalization, westernization, eurointegration.

Актуальність. Руїнація соціалістичної ідеології, її принципів і цінностей призвела до змін у повсякденній сфері сучасного українського суспільства. Після проголошення незалежності українська політична еліта й національна інтелігенція визначили курс на відродження національних традицій на противагу соціалістичній культурі – як класовій, наднаціональній, надрелігійній. У той же час український культурний простір потрапив під вплив глобалізаційних процесів. Одночасно як на соціалістичні, так і на традиційні уявлення про життя й моделі побутової культури починають впливати північноамериканські й західноєвропейські зразки, що призводить до своєрідного ментального конфлікту. Тому актуальність звернення до пропонованої теми полягає у виявленні культурних, технічних та ідеологічних чинників відмови як від соціалістичної, так і народно-традиційної культури повсякденності українців і розповсюдження серед українського населення зразків західної культури повсякденності в умовах

задекларованої євроатлантичної інтеграції.

Метою роботи є дослідження фактора впливу матеріально-побутових досягнень західної цивілізації на зміни як у культурі повсякденності, так і в суспільній свідомості українського спільноти, зокрема, визначення витоків євроатлантичних інтеграційних процесів.

Ступінь розробленості проблеми. Питанню запозичень та уніфікації повсякденних форм побуту в др. пол. ХХ ст. уже було приділено увагу французьким автором А. Лефевром [1, с. 33–36]. Уторгнення глобалізаційних процесів у повсякденність людини, насамперед десакралізація традиційно-патріархальної культури побуту, розглядалося А. Антіповим [2, с. 1264–1269]. Уплив інтернету на вибір стратегії розвитку людини в повсякденності представлений у дослідженні А. Іоселіані [3, с. 143, 154]. Аналіз насамперед негативного характеру глобалізації як чинника розвитку сучасного суспільства та її вплив на формування соціокультурного статусу повсякденності здійснено в роботі Н. Розенберга [4, с. 45–50]. Серед вітчизняних досліджень українська побутова й повсякденна культура переважно розглянута в історичній та етнографічній площині сер. ХІХ – поч. ХХ ст. Культурі сімейного побуту присвячено дослідження О. Кравця [5, с. 15]. Народні, сімейні традиції, обряди, свята крізь педагогічний аспект розглядає Н.Б. Бабенко [6, с. 62–67]. Дослідженню естетики предметів побуту українців присвячена робота Л.Р. Гнатюк і А.В. Куракіної [7, с. 64–69]. У статті В. Лубської розглянуто основні типи модернізації, проаналізовано основні підходи до вивчення вестернізації, визначено зміст, сутність феномена вестернізації та його вплив на культуру й інформацію в традиційних суспільствах [8, с. 180–189].

Традиційна українська повсякденна культура, незважаючи на інформаційне підтримання з боку державних діячів і творчої інтелігенції, не змогла знайти підтримання ні в містах, ні в селах. Усе це відбувається на тлі задекларованого національно-культурного відродження, сподівань, що національні культурно-побутові традиції замінять ідеологізовану, наднаціональну, позарелігійну соціалістичну культуру побуту. Однією з головних причин масового запозичення західної культури повсякденності є те, що українська традиційна повсякденна культура виявилась архаїчною й не пристосованою до сучасних умов. Для неї характерні такі світоглядні уявлення, як землеробство, православ'я, що, у свою чергу, сформували такі риси повсякденної культури, як осілість, аграрність, одяг сільського типу, проста їжа селянського типу (борщ, картопля, зернові – гречка). Сакралізованість житла передбачає поріг, покуть, стіл, скриню, червоний кут тощо, розмальованість вікон і хати унеможлиблює перебудови й варіації з

облаштуванням оселі. Натомість для західної сучасної культури притаманні раціональність і десакралізованість, що, у свою чергу, архітектурно урізноманітнює варіативність планування житла, де головними пріоритетами є комфорт і фінансові можливості [2, с. 1264–1269].

Головним чином українська побутова культура залишилась у святково-обрядовій і ресторанній сферах, де експлуатується історична, етнічна її складові. Натомість повсякденне життя переважної більшості українців, особливо мешканців міст і останнім часом села, осучаснюється, у першу чергу, за західним зразком.

Для сучасної західної архітектури й предметів побуту характерні функціоналізм і масове виробництво; зручність у використанні й пристосованість до потреб людини; раціоналізм; орієнтація на сучасні технології й матеріали, прагнення до дешевизни й загальнодоступності виробів, до лаконічних, компактних форм, що легко стандартизуються в серійному виробництві; пошук форми інженерними методами, виходячи із суспільних умов виробництва, продажу й використання в побуті. Узагалі естетика побуту визначається простотою й функціональністю, що не може не знайти прихильності в глибоко раціоналізованій і прагматичній сучасній людині [9, с. 150–155].

Протягом останніх століть були спроби модернізувати українську побутову культуру, наприклад, ще наприкінці XIX ст., коли з'явився український архітектурний модерн. Це один із оригінальних архітектурних стилів, який виник на початку XX ст. і розвивався до 1941 р. Його підґрунтям були традиції хатнього й церковного будівництва й досягнення української професійної архітектури, а також вплив європейського модерну. Але в радянські часи в житловому будівництві набув поширення сталінський ампір, тому український модерн був фактично забутий [10, с. 196].

На початку 90-х рр. XX ст. прагнення багатьох українців «жити як у Європі» спричинило таке явище, як «євроремонт», і сучасне українське житло набуває чітко окреслених європейських форм. Окрім цього, слід зауважити, що матеріали для оформлення простору навколо себе привозяться здебільшого з-за кордону, більш за те, вони сертифікуються за європейськими стандартами. Це стосується всього: будівельних матеріалів, меблів, побутових і індустріальних технологій, та й узагалі більшості предметів особистого щоденного вжитку. А це не може не впливати на стиль оформлення простору, тому що важко створити, наприклад, український інтер'єр із закордонних будівельних матеріалів, бо вони не придатні для цього. У той же час український інтер'єр не має попиту, а відтак і замовлень. Аналіз вітчизняних періодичних видань, які спеціалізуються на інтер'єрі, декорі й

приватному будівництві, показує, що вітчизняні дизайнерські проекти також цілком є наднаціональними й орієнтуються на загальносвітові естетичні, художні тренди [11]. Тобто важливим фактором є також те, що сучасний стиль життя вимагає від речей, що оточують людину, усе більшої мобільності, легкості, функціональності, компактності й усе меншої матеріаловитратності. Звичайно, такі предмети все менше потребують вишуканості, індивідуальності й естетичності. Знов-таки, це призводить до тотального зникнення різниці між українською й будь-якою іншою культурою в матеріальному плані.

Доба соціалізму, глобалізація й сучасна євромодернізація вплинули на десакралізацію української національної культури і її цінностей. Наприклад, десакралізація позначилася на оселі, де ікони, що колись були обов'язковими атрибутами українського житла, майже повністю зникли. Сучасний інтер'єр також утратив ознаки релігійної приналежності, він прикрашається національними атрибутами інших культур, які, як правило, не мають майже нічого спільного з українською.

У соціалістичній період для побутової культури українців була притаманна відсутність пріоритету санітарного стану міст і приватних осель. Місцева влада намагалася організувати належний санітарний стан у містах, залучала до цієї справи громадськість, улаштовувалися змагання для мешканців за звання будинку взірцевого побуту. Така практика мала переважно пропагандистський характер, тому заходи міської влади не завжди приносили бажаний результат, оскільки більша частина населення не брала в них участі, ці заходи не мали системного характеру, і будинки й прилегла територія були переважно державними, тобто «не моє». Це позначалося на масовій свідомості й культурі, а саме пріоритет ідеологічного над приватним не створював умови для комфортного облаштування середовища. Тому європеїзація культури побуту сучасного населення України пов'язана із переглядом ставлення до чистоти довкілля. Поширюється стійке уявлення, що необхідно ставитися до оселі й загальних територій «як у Європі», тобто охайно, зберігаючи чисте, комфортне середовище.

Кілька років тому в облаштуванні житлових приміщень найбільш актуальним вважалося питання: «Санвузол повинен бути сумісним або роздільним?» – а на сьогодні виникає новий проблемний вибір: душ або ванна? Розповсюдження отримала душова кабіна замість традиційної ванни, по-перше, за витратами води, по-друге, за зручністю: зберігає особистий час і простір. Різноманіття сантехнічного обладнання й конструктивних рішень дозволяє встановити душ для ванної й спланувати навколишній простір так, щоб він був нетісним й достатньо комфортним. Душ у ванній кімнаті має низку переваг: зручний для щоденного

туалету; споживає невеликий об'єм води; економить час для прийняття гігієнічних процедур. А найголовніше, він має підбадьорити, на противагу ванні, яка має розлаблювальний ефект із тривалим часом її прийняття, а це особливо важливо в ринкових умовах, коли людина дуже багато працює.

Сьогодні глобалізація, розповсюдження західної кулінарії й притаманного їм способу життя – це фаст-фуд, причому не тільки західної кулінарії, але й східної. Це пов'язане зі змінами в економічній сфері – ринковою економікою з шаленою конкуренцією, яка зовсім не залишає часу на комплексний обід. Тим не менш, домашня кулінарія довгий час залишалася незмінною й консервативною. Традиційна перша справа – борщ – залишалася як протягом соціалістичної доби, так і зараз є досить популярною, серед других справ також мало що змінюється – картопля й гречана каша були й залишаються поширеним гарніром. Частиною раціону в умовах глобалізації стали раніше екзотичні фрукти. Натомість поза буденністю відбувається культурна акумуляція: популярними стають італійська й східна кулінарія.

Через поширення світом ліберальної економіки, із її конкуренцією серед людей і появою постіндустріальної економіки й відповідно суспільства, широкого розповсюдження в повсякденному житті українських людей отримав фітнес. Фітнес – це загальна фізична підготовленість організму людини до фізичної й інтелектуальної праці. Тобто в умовах конкуренції не тільки за робочі місця, але й за успіхи в особистому житті необхідно постійно підтримувати добрий фізичний стан.

Глобальна урбаністична мода не оминула України. Одягатися сучасно й стильно – значить прийняти світові тенденції моди, сформовані незалежно від етнічних традицій будь-якого народу. І якщо на рівні високої моди українські дизайнери подекуди вставляють українські національні елементи, то одяг, який пропонують більшість торговельних мереж, не має нічого спільного з українськими традиціями. Традиційний одяг був витіснений із повсякденного вжитку вже наприкінці XIX ст. Національні елементи у вигляді вишиванок не масово, але використовувалися й продовжують використовуватися сьогодні, але переважно святково-обрядово. Повсякденний одяг в Україні здебільшого не тільки створюється за кордоном і орієнтований на широкий ринок збуту, але й відповідає сучасним уявленням про красу, комфорт і, головне, прагненням бути в унісон зі світом [12].

Слід додати про значну роль реклами й популярних телепередач (різноманітні шоу, інтерв'ю із зірками), що впроваджують цю масу нову форму дозвілля, яка стала сьогодні однією з найрозповсюдженіших. Саме реклама протягом тривалого

часу формувала смаки, зразки західноєвропейського способу життя, а американський кінематограф – північноамериканського, що й спонукало виробників і споживачів саме до таких зразків.

Висновки. Розповсюдження серед українського суспільства повсякденних практик і культурних форм повсякденності західного зразка зумовлене, по-перше, об'єктивними причинами, змінами в уявленнях про людину, індивідуальність, свободу, вільність вибору, що вплинули на аксіологічне підґрунтя сучасного українця. Насамперед це піднесення вимог до комфорту, зручності й безпеки, відмова від соціалістичного аскетизму й орієнтація не стільки на споживання, скільки на володіння. Усі ці нові цінності, естетичні смаки й уявлення про людину та її життя цілком збігаються зі способом життя людей західної цивілізації. Це явище є співзвучним з ідеологічним принципом європейського гуманізму – антропоцентризмом й лібералізмом. По-друге, суб'єктивними можна вважати прагнення до високих стандартів побутових речей та організації життєвого простору.

Процес запозичення матеріально-побутових взірців в Україні відбувся раніше, ніж утвердження політичних ідей і цінностей західної цивілізації (права людини, приватна власність, конкуренція тощо), у свідомості й поведінці можна казати про відірваність культури повсякденності від політичної культури. Тобто в першу чергу запозичувалися зовнішні, матеріально-побутові взірці без засвоєння сутнісних цінностей західної цивілізації. Умовно кажучи, на сучасному етапі європейські цінності запозичуються й поширюються через формулу: «Європа так добре живе тому, що саме її культурні цінності це забезпечують». Тому витоками євроінтеграції українського суспільства можна вважати саме культуру побуту, у якій краще за все виявляються зміни цивілізаційного вибору українців, а вони свідчать про сталу його вестернізацію. Необхідно вказати на значення реклами й кіномистецтва в трансформації способу життя, побуту й дозвілля, святкової культури, гігієни, сімейних, демографічних умов західної цивілізації.

Література:

1. *Лефевр А.* Поседневное и повседневность.//Социологическое обозрение. 2007. Т 6. № 3. С. 33–36.
2. *Антипов А. С.* Глобализация как проект конструирования повседневности//Фундаментальные исследования. 2013. № 4–5. С. 1264–1269.
3. *Иоселиани А. Д.* Антропология глобального мира: человек в современной коммуникативно-информационной сфере//Век глобализации. 2013. № 2. С. 143–154.

4. *Розенберг Н.В.* Глобализация культурных процессов и ее влияние на формирование социокультурного статуса повседневности//Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. 2012. № 4 (24). С. 45–50.

5. *Кравець О.* Сімейний побут та звичаї українського народу. Київ, 2001. 159 с.

6. *Бабенко Н. Б.* Українські народні традиції, свята і обряди як прояви сімейної культури//Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ, 2013. № 2. С. 62–67.

7. *Гнатюк Л. Р.* Естетика предметів побуту українців//Теорія і практика дизайну. 2012. Вип. 2. С. 64–69.

8. *Лубская В. В.* Культурная вестернизация традиционных обществ//Проблемы міжнародних відносин: зб. наук. пр. Київ, 2011. Вип. 3. С. 180–189.

9. *Крючкова В.* Интернациональный стиль//Салон-интерьер. 1999. № 10. С. 150–155.

10. *Чепенюк В. В.* Український архітектурний модерн/упорядник З. В. Мойсеєнко. Київ, 2000. 196 с.

11. Вплив світової глобалізації на побутову культуру України.
http://h.ua/story/233253/news_897021.html

Надійшла до редакції 02.06.2017. Розглянута на редколегії 19.06.2017.

Рецензенти:

Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету Чаплигін О.К.

Доктор філософських наук, завідувач кафедри філософії Національного аерокосмічного університету ім. М.С. Жуковського «ХАІ» Чернієнко В.О.